Radikální reformace na prahu 3. tisíciletí – z pohledu historického

Přednáška Petra Hlaváčka, ředitele Vyšší odborné školy sociální a teologické (VOŠSaT) v Olomouci

Axiom 1 – Jako baptisté spatřujeme svoje specifické duchovní kořeny v radikální reformaci 16. století

- ***obecněji můžeme místo „baptismu" hovořit o „církvi věřících", "svobodné církvi", nebo "alternativním evangelictví"***
- ***radikální reformaci vnímáme jako mimořádně autentickou odpověď na výzvu Kristova evangelia v epoše nastupujícího novověku***
- ***tento axiom nevylučuje kritické ohledávání historické a teologické kontinuity, příp. diskontinuity, mezi radikální reformací a baptismem, příp. dalšími dědici této duchovní tradice. Tento axiom si naopak přímo vyžaduje kritické přezkoumávání historického a teologického vývoje baptismu, mennonitismu a dalších dědiců křtěneckého hnutí 16. století.***

Axiom 2 – Radikální reformací rozumíme "křtěnce" a to především zwingliovské provenience

- ***křtěnce považujeme za svébytný proud druhé reformace***

Radikálové představují široký reformační proud, který se obecně nazýval „novokřtěnci" a který Luther souhrnně označoval za blouznivce. Radikalita toto proudu spočívala v odmítnutí více než tisícileté církevní tradice a v silném úsilí po návratu ke kořenům apoštolské víry v učení i životní praxi. Tento reformační proud oslovil široké lidové vrstvy a prosazoval se bez podpory vrchnosti a časem navzdory jejího odporu. Ve svých nejlepších přestavitelích se radikálové nechali inspirovat „velkými" reformátory a navazovali na impulsy rané „magistrátní" reformace.

Pro všechny radikální směry je typické přesvědčení, že reformace je nedokončená a že je třeba započatou reformaci dovést do žádoucích důsledků.

- ***vymezujeme zde křtěnce vůči chiliastickým blouznivcům, spiritualistům a antitrinitařským racionalistům***

Dnes se odlišuje uvnitř radikální reformace několik různorodých proudů:

1. *Křtěnci* – ideál je vyznavačský sbor určený duchem následování, radikální poslušnosti (kázání na hoře). Jde o sbor svobodný vůči vrchnosti, sbor misijně mobilní, pohotový k martyriu. Vzhledem ke konceptu církve věřících odmítají křest dětí. Jejich vztah ke světu je ostražitý. Svět je prostředí nepřátelské, křtěnci v něm chtějí vytvářet ostrůvky víry a lásky (inspirované především Novým zákonem). Tento proud vznikl v prostředí švýcarské reformace (zwingliovské) a později se rozšířil do Německa a Holandska a také na Moravu. Čelní představitelé tohoto směru :Grebel, Manz, Sattler, Hubmaier, Marpeck.

2. *Spiritualisté* – nejde o jednotné hnutí, spíše množina originálních myslitelů. Jejich působení převážně literární. Nepřikládají důležitost věcem tělesným a viditelným (křest, večeře Páně, kázeň, řád), soustřeďují se na duchovní podstatu (osvícení Duchem, mystický prožitek). Svět a jeho

struktury jsou mimo jejich zájem. Taktéž i církev. Čelní představitelé tohoto směru: Denck, Franck, Schwenckfeld. Uvnitř tohoto proudu lze ještě odlišit antitrinitářské racionalisty, kteří ve své rozumové kritice křesťanského dogmatu dospěli až k odmítnutí trojičního učení – Servet.

3. *Chiliastičtí blouznivci* – věří ve zvláštní duchovní zjevení, které přesahuje zjevení biblické. Věří, že toto zvláštní poznání je možno v dějinách uskutečnit (utopismus). Necouvají před násilím a doufají vytvořit beztřídní společnost (Boží království). Nebudují církev, spíše svolávají lid, který povstává, aby uskutečnil své poslání (často inspirované Starým zákonem). Lid je veden profétickými postavami jako např. Hoffmann, Münzer.

- ***tento axiom nevylučuje kritické ohledávání jednotlivých radikálních skupin doby reformační a jejich vzájemného vztahu***

Jednotlivé proudy se v průběhu času a místně různě prolínaly a ovlivňovaly. Někteří křtěnci se klonili k chilialismu, jiní k spiritualismu. Vedle těchto nás zajímají ti křtěnci, kteří se ve svém učení kromě eklesiologie a důrazu na ortopraxi příliš neodlišovali od rané fáze magistrátní reformace.

Předpoklad 1 – Baptisté patří do tábora reformačního křesťanstva (protestantismu)

Které církevní útvary historicky a teologicky patří k reformačním útvarům?

1. útvary vzniklé v 16. století – luteráni, reformovaní, anglikáni, anabaptisté (mennonité, hutterité)

2. dědicové reformace z počátku 17. století – baptisté, kongregacionalisté, kvakeři

3. dědicové reformace z počátku 18. století – obnovená Jednota bratrská, metodisté

4. nová seskupení vzniklá v 19. století – darbysté, adventisté

5. letniční hnutí 20. století

- ***jako baptisté se hlásíme k ústředním principům druhé reformace***

Jedná se o slavná reformační „sola“ (sola fide, sola gratia, sola Scriptura, solus Christus) v odvážné radikální aplikaci – především do oblasti eklesiologie.

- ***baptisté (a další dědicové radikální reformace) představují v rámci protestantismu alternativu k dědicům „magistrátní“ reformace***

Jedná se o alternativu především ke konceptu „lidové církve“.

Předpoklad 2 – Křtěnecká teologie představuje důslednou reformační teologii

- ***křtěnečtí teologové ve svých nejlepších představitelích (např. Pilgram Marpeck, Balthasar Hubmaier, Menno Simons) navazují na nejnosnější stránky magistrátní reformace***
- ***nejvýraznějším příkladem důslednosti křtěneckého reformačního myšlení se stala jejich eklesiologie***

Impulsy ad 1 – V minulosti baptisté vedli diskusi, zda se hlásit k protestantismu (vědomí jinakosti na pozadí nepřízně od tradičních protestantských útvarů)

- ***baptisté jsou dodnes v ekumenickém dialogu neskladným elementem***

Jedná se například o ekumenické projekty „Limské dokumenty“, nebo „Leuenbergská konkordie“.

- ***dnes je však zřejmě aktuálnější otázka: “jsou baptisté evangelikálové?” (je baptistické dědictví vyčerpáno výměrem evangelikalismu?)***

Takto položená otázka je zřejmě žhavější v anglosaském světě než v kontinentální Evropě. U nás je téma „evangelikalismu“ (podobně jako „fundamentalismu“ a „liberalismu“) do jisté míry importovaný problém.

- ***v této souvislosti vyvstává problém s definicí evangelikalismu (podobně je tomu ovšem i s definicí protestantismu)***

Je možno odlišit čtyři proudy „probuzeneckého hnutí“ v anglosaském světě – tradiční evangelikalismus (Edwards, Whitefield, Wesley, Graham, Lausannské prohlášení), hnutí svatosti (Moody, Finney), letniční hnutí a charismatické hnutí.

- ***počátek evangelikalismu spojujeme s “Velkým probuzením” v první polovině 18. století, které představuje významný mezník i v dějinách baptismu***

1727 – „ochranovské letnice“, 1734 kázaní Edwardsova, 1738 obrácení Wesleye.

Někdy se v této souvislosti hovoří o „třetí reformaci“ (Dr. Jindřich Procházka – „druhá reformace“), „probuzenectví“ nebo také o „protestantismu bez reformace“ (Bonhoeffer), případně o éře „denominacionalismu“.

Navázání na puritanismus (s nímž byl baptismus ve svých počátcích v lecčems v rozporu!) – důraz na konverzi, biblicismus, ústřední postavení kříže. Nově oproti puritanismu důraz na aktivitu – obrovský interes pro misii, laicizace církve, důraz na jistotu spasení, která poskytuje sebevědomí pro akce navenek. „Probuzení“ jsou vždy ve svých počátcích naddenominační – nejdříve hnutí uvnitř církví, později vznik nových denominací a nezávislých sborů. Vždy na počátcích „probuzení“ je patrný rys modernosti (odehrávají se v obdobích společenských změn). Samostatnou kapitolou je vznik fundamentalismu uprostřed tohoto hnutí.

Evangelikalismus představuje novou odpověď na novou situaci, v níž se ocitá církev. Reakce na vývoj v hlavním proudu reformačního protestantismu začátkem 18. století. V té době má anabaptismus za sebou již 200 let vlastní existence a baptismus 100 let.

Jiná situace je v kontinentální Evropě, kde baptismus na začátku 19. století navazuje na četné pokusy pietistické obnovy protestantismu (100 let po vzniku anglosaského evangelikalismu). Pietismus a „probuzenectví“ má shodné i odlišné rysy (je tišší a méně sebevědomý). To souvisí i s odlišným vývojem protestantismu v USA a v kontinentální Evropě.

- ***“Velké probuzení” (a o 100 let později “Druhé probuzení”) představuje novou odpověď na reformační výzvu v době moderní (demokracie, osvícenství, resp. nástup epochy moderní), resp. nové uchopení reformačních témat***

Evangelikálové jsou dětmi osvícenství (i když v rozporu s liberálním racionalismem). Evangelikalismus při svém vzniku odráží mentalitu 18. století. Používali logiku, intelekt jako silnou odpověď proti sekularizačním trendům a agnostickým tendencím osvícenství (zároveň moderní i antimoderní). Inovativní ve způsobech šíření svých myšlenek a organizace církve, konzervativní v teologii a morálce.

- ***posuny v pojetí reformačních a radikálně reformačních témat – individualismus, důraz***

na subjektivní stránku spasení, denominacionalismus jako výraz náboženských (a společenských) preferencí

Bylo by zajímavé prozkoumat, jak se sekularizace dotýká i evangelikálů a proč evangelikální způsob myšlení dnes už není ani v USA účinnou protiváhou převládající kultuře.

- ***v této souvislosti by bylo zajímavé ohledat vztah mennonitů a hutteritů k evangelikálnímu hnutí***

Anabaptistické skupiny, i přes sympatie s určitými rysy evangelikálního hnutí, se s těmitou proudy nikdy plně neztotožnily. Důvody tohoto postoje zřejmě mimojiné spočívaly v jejich nechuti ztotožnit se s individulalistickým duchem evangelikálního hnutí. Anabaptistické útvary si vždy podržely silnější důraz na společné svědectví a na rozhodnutí pro alternativní životní styl, postavený na morálním základu Kázání na hoře (nenásilí, pacifismus, odmítání přísahy atd.). Americký evangelikalismus položil velký důraz na evangelizaci, ale velmi malý důraz na prorocké svědectví (alternativního životního stylu). Naproti tomu exkluzivita a nevýbojnost většiny mennonitských a hutteritských komunit je příčinou nevýrazného vlivu jejich poselství na okolní svět.

Zajímavé jsou však zprávy (které by bylo třeba prověřit), že mennonité vzali vážněji hnutí „charismatické obnovy“ než např. Jižní baptistická konvence, která je vůči této „obnově“ ve střehu. (obecně platí, že „charismatické hnutí“ mělo větší vliv na evropské než severoamerické baptisty). Tyto zprávy tvrdí, že tradiční americké církve, ve kterých mělo v minulých desetiletích největší vliv „charismatické hnutí“, jsou právě anabaptistické směry.

- ***je třeba znovu kriticky (a s ohledem na dnešní dobu) ohledat obsah důležitých témat radikální reformace – učednictví, misie, vztah ke státu (a společnosti vůbec), znovuzrození, svoboda svědomí, společenství církve apod.***

Impulsy ad 2 – Odkazování na radikální reformaci i po téměř 500 letech počítá s premisou, že reformace jako specifická (historicky podmíněná) odpověď na výzvu Kristova evangelia nepostrádá svou inspirativnost ani na prahu 3. tisíciletí

- *vyvstává aktuální otázka: jsou principy radikální reformace radikální odpovědí na výzvu evangelia i pro dobu postmoderní (tak jako byly – v předjímce – pro epochu moderní)?*
- ***do jaké míry je křtěnecká specifičnost historicky podmíněna (radikální životní styl formovaný extrémním pronásledováním, prozatímní etika v eschatologické tísni, apod.)?***
- ***v této souvislosti je třeba ohledat další historický vývoj (úskalí a proměny) křtěneckého hnutí (mennonité, hutterité)***

Pozoruhodné je, že Hubmaier, autor protestního spisu proti násilnému pronásledování kacířů, volal proti svému sokovi, představiteli mystickospiritualistického a chiliastického směru křtěnectví, Hansi Hutovi světskou vrchnost, takže se Hut před zatčením zachránil jen kvapným útěkem z Mikulova. Hubmaier nebyl ve své době sám, jenž zásadu svobody svědomí chápal jen v omezeném dosahu. Proti toleranci stála mu zásada jediné správné cesty, kterou lze z Písma vyvodit, vykládají-li Písmo lidé v něm dobře znalí, vedení Duchem svatým. Hubmaier pokládal za náležité, aby hlasateli svůdných bludů v jejich šíření zabránila světská vrchnost, v tomto případě mikulovští Lichtenštejnové. Tedy táž vrchnost, která o několik měsíců později povolila tlaku rakouských úřadu a vydala svého pastora a křtitele císaři.

- ***je třeba prozkoumat prvky diskontinuity (příp. posunutí důrazů) mezi hnutím křtěneckým a baptistickým (vztah ke státu, svoboda svědomí, život ve sborovém***

společenství)

Baptisté se od svého vzniku ve vztahu ke státu blížili více pojetí Hubmaeirovu než většinovému křtěneckému. Pozitivnějším vztahem křesťana ke státu, který se stal jednou z baptistických charakteristik, se odlišili od mennonitů. Díky tomu se baptisté v Anglii a v USA stali účinnými obhájci náboženské svobody a odluky církve od státu (Roger Williams).

- ***je třeba prozkoumat okolnosti sbližování tradičního protestantismu s protestantismem alternativním (recepce hodnot radikální reformace tradičním proudem, sekularizace ovlivňující i alternativní proud)***

Historický vývoj církve přesvědčivě ukazuje, že křtěnectví bylo avantgardou, která ukazovala do budoucnosti. Naproti tomu „velcí" reformátoři se v lecčem jeví jako zpátečníci. Prosadila se řada důrazů křtěnecké reformace:

1. koncepce církve jako sboru – vyznavačská církev

2. koncepce svobodné církve – odloučené od státu

3. idea svobody – svobody svědomí, náboženského přesvědčení

4. idea laického státu, který není kompetentní pro věci víry

V protestantismu znovu a znovu ožívá otázka nedokončené reformace. Co doplňovat a korigovat na současném protestantismu a odkud? Co zásadního doplňovat a korigovat na reformaci a odkud?

- ***je letniční (a charismatická) odpověď na výzvu Kristova evangelia v minulém století odpovědí "radikální" a "novou" (odpovídající době postmoderní)?***
- ***vzbuzuje vývoj katolicismu naději na autentickou odpověď na výzvu Kristova evangelia ve 3. tisíciletí?***

Redakční poznámka: *Článek byl prvně publikován na webu Notabene – Hydepak českých baptistů a dále také umístěn na web baptismus.estranky.cz.*